

**SLOVNÍČEK
POJMŮ:**

**POROZUMĚT
ROVNOSTI**

A

**BOJOVAT PROTI
DISKRIMINACÍM**

Předmluva

Princip rovnosti. Mohlo by se zdát, že jde o všemi akceptovanou a jednoduchou zásadu. Těžko bychom však hledali složitější úkol, než je skutečné zavedení rovnosti v podnicích, veřejných institucích nebo zájmových sdruženích – zkrátka ve společnosti jako takové!

Rovnost je totiž z mnoha důvodů těžko uchopitelným pojmem. Především na individuální úrovni se dotýká rozličných oblastí našeho života. Z hlediska kolektivního pak pojem rovnosti pokrývá celou škálu právních pojmů, konceptů a ideologií. Rovnost je namířena proti diskriminaci ve všech jejích formách.

Není proto snadné se v této problematice vyznat. Tak rozdílnými pojmy jako diverzita, rovné příležitosti nebo parita se označuje stejná věc, třebaže každý z těchto pojmů má svá specifika a sleduje vlastní cíle. Některé z těchto pojmů definuje zákon, jiné jsou zatím pouze ve stadiu konceptu. Proto vznikl tento slovníček, který vám má být nápomocen při úvahách nad definicemi zakotvenými v oficiálních textech (mezinárodní úmluvy, evropské směrnice, texty zákonů, mezioborové dohody atd.).

Tato útlá publikace je součástí evropského projektu DELEDIOS, který se jako první zabývá spojitostmi mezi mechanismy vzniku sexismu a homofobií na pracovišti. Partnery projektu jsou francouzská sdružení ARBORUS, L'AUTRE CERCLE, ANDRH a CNIDFF. Projekt podpořily Evropský sociální fond (ESF) a francouzská Národní agentura pro sociální soudržnost a rovné příležitosti (ACSE).

Redakční poznámka

Tento slovníček nabízí definice výrazů, které jsou nezbytné pro pochopení pojmu rovnost.

Slovo „diskriminace“ zde zaujímá zcela zvláštní místo. Etymologicky znamená rozdělení či rozlišení na základě nějakého objektivního a přípustného důvodu. V současnosti má převážně negativní konotace, ať už ve spojení s přídavným jménem (sociální, rasová, pozitivní), nebo samostatně.

Tento výraz je prvním klíčem k pochopení principu rovnosti!

Obsah

Afirmativní akce (pozitivní diskriminace)	... 4
Diskriminace	... 4
Dvojnásobná a vícenásobná diskriminace	... 4
Evropská směrnice	... 4
Gender (společenská dimenze pohlaví)	... 5
Genderová různorodost	... 5
Heteronormativita neboli heterosexismus	... 5
Homofobie	... 5
Charta (listina)	... 5
Interkulturalismus	... 6
Judikatura	... 6
Kvóta	... 6
LGBT	... 6
Nepřímá diskriminace	... 6
Obtěžování	... 7
Označení „Rovné zacházení v zaměstnání“	... 7
Pozitivní diskriminace (srov. afirmativní akce)	... 7
Princip spravedlnosti	... 7
Přímá diskriminace	... 7
Rasismus	... 8
Rovné odměňování	... 8
Rovné příležitosti	... 8
Rovné zacházení s muži a ženami	... 8
Rovnost	... 8
Rozmanitost (diverzita)	... 9
Segregace	... 9
Sexismus	... 9
Stereotyp	... 9
Systémová diskriminace	... 9
Viditelná menšina	... 10
Víra	... 10
Xenofobie	... 10
Zákon	... 10
Zásada zákazu diskriminace	... 10

SLOVNÍČEK POJMŮ

AFIRMATIVNÍ AKCE (POZITIVNÍ DISKRIMINACE)

Diskriminační politika, která vznikla ve Spojených státech pod označením „affirmative action“ a která spočívá v tom, že jsou příslušné orgány povinny přijímat opatření ve prospěch určité skupiny obyvatel – obětí diskriminace, a to s cílem omezit fakticky existující nerovnosti.

DISKRIMINACE

Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 formuluje obecný zákaz diskriminace: „Každý má všechna práva a všechny svobody, stanovené touto deklarací, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení“.

Další mezinárodní úmluvy, jako je Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1965 nebo Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1980, si vytkly za cíl chránit skupiny osob považované za zvláště zranitelné. Souběžně vznikl v rámci Evropské unie rozsáhlý soubor právních norem zakazujících diskriminaci. Diskriminaci lze vymezit jako neoprávněné nerovné zacházení s jednotlivcem nebo skupinou osob z důvodu, který zakazuje zákon. Základními zakázanými důvody diskriminace jsou: původ, pohlaví, rodinná situace, těhotenství, fyzický vzhled, příjmení, zdravotní stav, zdravotní postižení, genetické znaky, morálka, sexuální orientace, věk, politické názory, činnost v odborové či jiné spolkové organizaci, jakož i příslušnost či nepříslušnost k určitému etniku, národu či náboženství.

DVOJNÁSOBNÁ A VÍCENÁSOBNÁ DISKRIMINACE

Jedná se o diskriminaci založenou na dvou či více diskriminačních kritériích.

EVROPSKÁ SMĚRNICE

Právní akt přijatý orgány Evropské unie, určený členským státům a stanovící pravidla, která jsou členské státy povinny včlenit do svého vnitrostátního právního řádu v určité lhůtě. Hovoříme tak o „lhůtě pro provedení směrnice“.

Podle článku 189 Římské smlouvy stanoví směrnice státům, kterým je určena, výsledek, jehož má být dosaženo, přičemž se jim ponechává volba prostředků k jeho dosažení.

GENDER (SPOLEČENSKÁ DIMENZE POHLAVÍ)

Koncept, který odkazuje na všeobecně přijímané sociální rozdíly mezi ženami a muži a zdůrazňuje, že maskulinní a femininní role nejsou určeny pohlavím (fyziologickými charakteristikami).

Jedná se o sociální konstrukci identity vymezené pohlavím, která přisuzuje jiné hodnoty, odpovědnost a povinnosti mužům a jiné ženám. Sociální podmíněnost pohlaví se vyvíjí v čase a v závislosti na kulturním kontextu.

GENDEROVÁ RŮZNORODOST

Přítomnost jednotlivců obou pohlaví v určité skupině. V oblasti sociologie označujeme jako sociální různorodost smíšený charakter společnosti: přítomnost osob pocházejících z různých sociálně-profesních kategorií, kultur nebo osob rozdílného původu.

HETERONORMATIVITA NEBOLI HETEROSEXISMUS

Heteronormativita se projevuje jednáním, smýšlením nebo slovním projevem, který zdůrazňuje normalitu a výlučnost heterosexuality. Od homofobie se odlišuje v tom, že heteronormativita není nutně nepřátelská vůči homosexuální komunitě.

HOMOFOBIE

Výraz homofobie označuje výslovný či skrytý nepřátelský postoj vůči homosexuálům. Toto nepřátelství pramení ze strachu, nenávisti, odporu či nesouhlasného postoje k homosexualitě. V širším slova smyslu značí homofobie předsudky vůči homosexuálům a jejich diskriminaci.

Neologismy „lesbofobie“ a „transfobie“ charakterizují výslovné či skryté nepřátelství vůči lesbičkám a transgender osobám.

CHARTA (LISTINA)

Pojmem charta či listina označujeme slavnostně vyhlášený souhrn norem společný jejím signatářům. V Evropské unii jde zejména o Chartu základních práv

Evropské unie ze dne 7. prosince 2000, která nejen upřesňuje některá práva, ale také zakotvuje (vedle klasických občanských a politických práv) základní hospodářská a sociální práva.

INTERKULTURALISMUS

Forma interakce mezi osobami odlišného národnostního původu. Tento výraz má pozitivní konotace.

Dvěma základními prvky, které podporují pozitivní vztahy, je jednak eliminace škodlivých postojů plynoucích z rasové nesnášenlivosti, a dále odstranění rasových nevýhod vyplývajících z institucionálního rasismu.

JUDIKATURA

Soubor rozsudků a usnesení přijatých soudy za účelem řešení určité právní situace. Může se jednat o judikaturu národní (rozhodnutí obecných soudů ČR, Ústavního soudu), evropskou (Evropský soud pro lidská práva – ESLP, Soudní dvůr Evropských společenství – ESD), nebo mezinárodní.

KVÓTA

Určený limitní poměr nebo procentní podíl. Vůči populaci je často používán za účelem selekce (výběru).

Pozn.: Odborný výraz populace označuje soubor jedinců (jednotlivců nebo jednotek) téhož druhu.

LGBT

Jedná se o zkratku vytvořenou z počátečních písmen označení „Lesby, gayové, bisexuálové a transgender osoby“; výraz „homosexuál“ totiž nezahrnuje všechna specifika komunity označené uvedenou zkratkou.

NEPŘÍMÁ DISKRIMINACE

Jedná se o situaci, kdy může zdánlivě neutrální pravidlo, kritérium nebo postup způsobit určitou protiprávní nevýhodu osobě nebo skupině osob, ledaže by toto pravidlo, kritérium nebo postup byly objektivně ospravedlnitelné legitimním cílem a prostředky k dosažení takového cíle byly přiměřené a nutné.

Např. požadavek, aby kandidáti/kandidátky absolvovali test v jazyce, jenž by nebyl pro výkon funkce nutný.

OBTĚŽOVÁNÍ

Opakující se jednání, které přímo či nepřímo vede ke zhoršení pracovních podmínek a může zasáhnout do práv a důstojnosti osoby, narušit její fyzické nebo duševní zdraví nebo ohrozit její pracovní vyhlídky. Psychické obtěžování může být diskriminační, zakládá-li se na zakázaném diskriminačním kritériu (pohlaví, sexuální orientace, věk, zdravotní postižení atd.).

OZNAČENÍ „ROVNÉ ZACHÁZENÍ V ZAMĚSTNÁNÍ“

Jedná se o označení, které vzniklo koncem roku 2004 z iniciativy francouzského Ministerstva pro zaměstnanost, sociální kohezi a bydlení. Oceňuje genderovou různorodost a rovné zacházení v podnicích, úřadech a dalších institucích vyvíjejících určitou aktivitu. Toto označení mohou získat všechny subjekty usazené ve Francii a jejich dceřiné společnosti v zahraničí, bez ohledu na oblast jejich činnosti, a to v souladu s příslušnými vnitrostátními právními řády. V budoucnu by mělo vzniknout také označení „diverzita“.

POZITIVNÍ DISKRIMINACE SROV. AFIRMATIVNÍ AKCE

Kritizovaný výraz „pozitivní diskriminace“ má často negativní konotaci. Proto je taková politika často označována jako „rovné příležitosti“ nebo „afirmativní akce“, což je doslovný překlad amerického výrazu „affirmative action“.

PRINCIP SPRAVEDLNOSTI

Princip spravedlnosti je zásadou zmírňující pozitivní právo, kterou lze v určitých případech použít v rámci soudního sporu k překlenutí mezer pozitivního práva nebo ke zmírnění jeho příliš přísné aplikace.

PŘÍMÁ DISKRIMINACE

Přímou diskriminací je, pokud se s osobami, které se nacházejí ve srovnatelné situaci, zachází rozdílným způsobem, a to z důvodů, které zakazuje zákon (pohlaví, původ, zdravotní postižení atd.). Zákon zakazuje diskriminaci v určitých

oblastech (nábor zaměstnanců, průběh kariéry, přístup ke službám a bydlení atd.). Např. nabídka zaměstnání, která stanoví, že ženy se nemohou o místo ucházet.

RASISMUS

Rasismus je přesvědčení o nadřazenosti jedné „lidské rasy“ nad jinými. Je založen na různých mechanismech vyloučení a nerovnosti a může se projevat v různých formách (xenofobie, antisemitismus, poroba, otroctví atd.).

ROVNÉ ODMĚŇOVÁNÍ

Podle zásady „Za stejnou práci stejná odměna“ musí být za práci ve srovnatelných situacích poskytnuta stejná odměna, a to bez ohledu na to, kdo ji vykonal. Uvedený princip zakotvují národní, evropské i mezinárodní texty.

ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI

Rovné zacházení v oblasti školství, vzdělávání, kultury, bydlení, zdraví, občanství, účasti na politickém a veřejném životě, a to bez ohledu na původ, pohlaví, barvu pleti, náboženské vyznání, věk, zdravotní stav, zdravotní postižení nebo sexuální orientaci jednotlivce.

ROVNÉ ZACHÁZENÍ S MUŽI A ŽENAMI

Od roku 1957 zakotvuje Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství tento princip v článku 141. Charta základních práv Evropské unie jej stvrzuje ve svém článku 23.

Zásada rovného zacházení, která se zpočátku týkala především stejné odměny za stejnou práci pro muže i ženy, byla v roce 1976 rozšířena na přístup k zaměstnání, vzdělávání a profesní postup. Jejím cílem je odstranit veškerou diskriminaci v pracovněprávních vztazích.

ROVNOST

Základní princip, podle něhož jsou všechny lidské bytosti nadány stejnými právy a povinnostmi.

ROZMANITOST (DIVERZITA)

Právní definice tohoto pojmu neexistuje. V rámci podniku je jí myšlena lidská rozmanitost zaměstnanců: původ, kultura, pohlaví, sexuální orientace, věk atd. Kulturní rozmanitost je konceptem, který slouží k charakterizaci a podpoře různých kultur v rámci společnosti. Generální konference UNESCO přijala v roce 2001 Všeobecnou deklaraci o kulturní diverzitě. Jde o první mezinárodní dokument tohoto druhu, který povyšuje kulturní rozmanitost na společné dědictví lidstva. Ochrana kulturní rozmanitosti se tak stala etickým imperativem neoddelitelným od lidské důstojnosti.

SEGREGACE

Sociální, fyzické, politické a ekonomické oddělování různých skupin osob, které souvisí zejména s ideologickými a strukturálními překážkami, občanskými svobodami, spravedlností a podílem menšin v rámci rasové, etnické, náboženské, jazykové nebo sociální většiny. Segregace může být založena na vzájemně akceptovaném konsensu stran, nicméně nejčastěji je vynucena většinovou skupinou a institucemi, které ji zastřešují.

SEXISMUS

Teorie či ideologie, podle níž je osoba určitého pohlaví nadřazena osobě opačného pohlaví. Sexismus se může projevit v profesním životě a rovněž v chování a jednání jednotlivců.

Třebaže je možné, aby sexismus směřoval vůči oběma pohlavím, jeho obětí jsou nejčastěji ženy.

STEREOTYP

Představa o určité skupině osob, kdy jsou všem členům skupiny přičítány tytéž vlastnosti bez ohledu na jejich individuální odlišnosti. Stereotypy jsou zpravidla založeny na klamných představách, neúplných informacích nebo chybném zevšeobecňování.

SYSTÉMOVÁ DISKRIMINACE

Kanadská nadace pro rasové otázky (FCRR) ji definuje jako institucionalizaci diskriminace cestou politických rozhodnutí a postupů, které vedou, ať už záměrně či nikoliv, k diskriminaci četných menšinových skupin.

Praxe či postupy, které zakládají překážky v začleňování nebo vedou k vyloučení některých osob uvnitř podniků nebo institucí. Tato forma diskriminace může být také důsledkem některých zákonů a vládních nařízení.

VIDITELNÁ MENŠINA

Minoritní skupina, k níž přísluší každá osoba identifikovatelná na základě určitého vnějšího znaku (např. barvy pleti).

VÍRA

Osobní názor nebo přesvědčení, které není podloženo racionálně.

XENOFOBIE

Obava nebo iracionální nenávisť k cizincům, jejich kultuře a zvykům.

ZÁKON

Zákon je právní norma přijatá parlamentem, která má vytvořit rámec pro fungování společnosti. Umožňuje každé fyzické a právnické osobě uplatňovat práva a plnit povinnosti, které ukládá.

ZÁSADA ZÁKAZU DISKRIMINACE

Cílem této zásady je zajistit rovné zacházení s osobami bez ohledu na jejich národnost, pohlaví, rasu nebo etnický původ, náboženské vyznání nebo víru, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci.

Tato zásada je zakotvena v českém právu (Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů - antidiskriminační zákon č. 198/2009 účinný od 1. září 2009), stejně jako v řadě evropských (Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod - EÚLP- ze dne 4. listopadu 1950, směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. 6. 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ) či mezinárodních textů.